

Partij, corps en universiteit

Een academische graad is een vereiste voor een topfunctie, afkomst telt ook. Kartelvorming is de kunst, aldus Jos van Hezewijk.

De elite is voor sommigen een begerenswaardig ideaal met soms hoge beloningen, maar vooral met macht en aanzien. Dit aardse paradijs is echter slechts voor enige procenten van de bevolking weggelegd en dan nog met veel geluk. Want was tot in de jaren tachtig goede afkomst bijna een must, inmiddels is een universitaire opleiding nagenoeg een vereiste voor topfuncties in openbaar bestuur en bedrijfsleven (Volkskrant 2010) (van Hezewijk, 1986, 1998 en 2011).

Een goede meritocratische zaak zou je denken, ware het niet dat de bevolking sinds de onvoorziene val van de nieuwe economie en voor ons landje zware financiële crisis anders tegen de leidinggevende capaciteiten van de academische elite is gaan aankijken. Bovendien staat een academische graad niet helemaal los van afkomst. Hoger opgeleiden komen vaker voort uit gezinnen met hoger opgeleide ouders, en ook in de partnerkeuze speelt hogere opleiding een rol, opleidingshomogamie genaamd. Bezuinigingen zullen dit effect versterken. In zekere mate is de ene aristocratie ingeruild voor de andere.

Gegoede afkomst is bij de bestuurlijke elite nog altijd van groot belang, want bijna de helft komt nog uit 'de betere kringen', terwijl dat bij de top van het bedrijfsleven gedaald is van 83 procent in 1986 naar 19 procent in 2010. Dit is evenwel een minimum, aangezien de partners in de laatste onderzoeken wegens gebrek aan informatie niet zijn meegenomen en vrouwen een grote rol spelen bij sociale stijging. Alleen door het huwelijk met kroonprinses Juliana ging Bernhard von Lippe-Biesterfeld een rol spelen op het wereldtoneel. Kortom, een date met een vrouw uit goede kringen blijft interessant.

De ene aristocratie is ingeruild voor de andere

Vanaf de middeleeuwen siert de elite zich al met academische titels en ook heden ten dage duidt zo'n graad zelden op een grote wetenschappelijke interesse. Het is niet exclusief genoeg voor een toegangsbewijs tot de elite. De universiteit is meer een introductie in de algemene waarden, normen en rituelen van de bovenklasse, waaruit de elite gerekruteerd wordt. Bovendien moet je voor de juiste universiteit en studie kiezen. Tot in de jaren tachtig -en dus gestudeerd voor de oorlog- domineerden de Leidse juristen en de Delftse ingenieurs. Maar na de oorlog zat je fout op deze universiteiten, aangezien Amsterdam en Rotterdam de scepter gingen zwaaien bij de elites.

Een mooi vervolgstapje op weg naar de elite is een studentenvereniging - met name het studentencorps. Zeker voor jongelui zonder goede komaf, die het benodigde netwerk en rituelen niet met de paplepel ingegoten hebben gekregen. Nog steeds is een meerderheid van de elite lid geweest.

Begin jaren negentig hebben de babyboomers wel het old boys network opgerold. In 1986 zegt nog 79 procent van de topmanagers uit het grootbedrijf bevriend te zijn geweest met andere topmanagers op het corps. In 1998 is dit nog 7 procent. Voor een outsider biedt dat meer kansen. Op de sociëteit leer je de oeroude basisprincipes van een mooie carrière: klap onder andere nooit uit de school over je clan en ben vrijgevig voor je vriendjes. Men kan zich voorstellen dat deze principes, in combinatie met de gemakzucht om te werven uit het eigen netwerk, de elite danig inperken.

Eenmaal aan het werk, is vooral het interne netwerk van de organisatie van belang. Een probleem voor de Nederlandse bedrijfselite is echter dat de kleine Nederlandse overheid onvoldoende bescherming kan bieden, zodat allerlei internationale stakeholders grote invloed uitoefenen. Hierdoor behoren onze beursfondsen tot de minst beschermde van de wereld. De houdbaarheid van Nederlandse CEO's is de helft van elders in de Westerse wereld (Booz & Company), terwijl de beloningen veelal ook maar de helft zijn (CBS). Hoewel een internationale MBA inmiddels ook wel tot de noodzakelijke investeringen behoort, is er geen wereldmarkt voor de Nederlandse bedrijfselite.

Binnenlands zorgt de geringe omvang van Nederland er daarentegen juist voor dat men altijd weer zaken met je moet doen, zodat falen gemakkelijk wordt vergeven. Een actueel voorbeeld is oud-SNS-topman Sjoerd van Keulen die een half jaar nadat SNS Reaal staatssteun had ontvangen, met open armen werd ontvangen als voorzitter van Holland Financial Centre en als commissaris bij ING. Zijn riskmanager kreeg onlangs nog een aanstelling bij WSW, de financiële waakhond van de kwakkelende woningbouwcorporaties.

Buitenlandse concurrentie speelt geen rol bij de bestuurlijke elite, waar kartelvorming dan ook tot een ware kunst is verheven, ons eigen poldermodel. Voor de nieuwe aanstormende elite is vanaf de jaren zeventig zelfs een hele nieuwe bestuurslaag van semi-overheidsorganisaties geschapen, waar zich nu de grootste financiële uitwassen voordoen en klapjes vallen.

Aan de poort van de bestuurlijke bovenlaag moet je wel eerst intekenen op een politieke partij. In 1986 was nog maar een minderheid lid van een politieke partij, inmiddels is dat een ruime meerderheid. Politieke kopstukken moeten vanwege de kiezerszaken doen in wisselende coalities met een grote lotsverbondenheid tot gevolg. Geen wonder dat er bij de bestuurlijke elite, anders dan bij de zakelijke elite, in de huidige voor ons land zware financiële crisis geen enkele kop heeft gerold. Integendeel. Hoofddrospelers als Gerrit Zalm, Wouter Bos en Maxim Verhagen werden als vanouds binnen de kortste keren beloond met een mooie functie in het bedrijfsleven.

Jos van Hezewijk is directeur van Elite-Research.